

Artikkeli

Hanna Lempinen^a

Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettu energiamaisema

The experienced energyscape of an energy transition: A case study of the peat transition in Northern Finland

Warming climate and the limits of planetary boundaries are forcing societies to seek pathways towards low-carbon and more environmentally futures. In this process, energy-related transitions play a crucial role. However, energy transitions themselves are bound to pose manifold justice and sustainability challenges that will vary across different sociocultural and geographical settings. This article focuses on one such transition – Finland's phase-out of energy peat – and the ways in which its impacts have been experienced by those whose livelihoods depend on peat extraction. Through the theory-method framework of situational analysis and against the backdrop of scholarly literature on just energy transitions, sociocultural meanings of (fossil) livelihoods and the notion of energyscape, this article makes use of participatory ethnographic research and interview materials gathered in Northern Finland with the aim to grasp the ways in which peat as a livelihood permeates the lives of those engaged in its extraction. The conclusions of the article both highlight the manifold meanings that livelihoods have for those who practice them and render visible the concrete shortcomings of Finland's peat transition policies. The results of the article can support planning more inclusive and targeted transition policies for future livelihood transitions that inevitably lie ahead.

Keywords: Finland, just transition, peat, situational analysis

Johdanto

Olikohan tämä nyt kuinka hyvä ajatus, mietin pysäköidessäni vuokra-autoa pohjoissuomalaisen kylän laitamalla sijaitsevan omakotitalon pihamaalle. Olin tullut paikalle vietääkseni seuraavan viikon turvetöissä minut ystävällisesti vieraakseen kutsuneen turveyrittäjän kanssa, jota en ollut tavannut koskaan aiemmin. Minä, joka edellisen kesän lehtijutun kuvauksissa olin yllättynyt siitä, miten märkää suolla on ja joka ”punavihreänä” ja ”fillari-kommunistina” edustan monella tapaa kaikkea sitä, minkä monet turvealan toimijat laajassa

^a Arktinen keskus, Lapin yliopisto, hanna.lempinen@ulapland.fi

suomalaisessa kyselytutkimuksessa kokivat vieneen itseltään elinkeinon puhtaan ideologisiin perusteisiin (ks. Lempinen & Vainio 2022, 159–160).

Suomi on pinta-alaltaan maailman soisimpia valtioita, ja maailmansotien jälkeisessä Suomessa suoalueiden valjastamisella maa- ja metsätalouden sekä energiantuotannon tarpeisiin on ollut keskeinen rooli kansallisessa modernisaatioprojektissa (Tanskanen 2000; Laurén 2022, 99–100). Valtion tukemana käynnistetty teollisen mittakaavan energiaturpeen tuotanto on paitsi tarjonnut luotettavasti saatavilla olevaa ja kustannustehokasta polttoainetta myös luonut työtä ja elinmahdollisuuksia suomalaiselle maaseudulle useiden vuosikymmenien ajan (Ruuskanen 2010). Valtion tarpeisiin syntyneen turve-elinkeinon ja sen harjoittamisen edellytyksiä turvasikin pitkään turpeen asema valtion erityissuojeluksessa esimerkiksi vero-ohjauksen kautta. 2010-luvulle tultaessa suomalaisen turvekeskustelun ja -politiikan painopisteet siirtyivät kuitenkin vähitellen energiaomavaraisuuden varjelemisesta ja maaseudun työpaikkojen säilyttämisestä kohti ilmastonmuutoksen hidastamista ja torjuntaa (Lempinen 2022). 2020-luvulle tultaessa turve kattoi enää muutaman prosentin Suomen energiankulutuksesta, mutta sen polton osuus Suomen kasvihuonekaasupäästöistä oli edelleen jopa yli kymmenen prosenttia (Soimakallio ym. 2020, 3).

Vuosikymmenen mittaisen uutta suuntaansa hakevan kansallisen turvepolitiikan jakson päätti – ainakin väliaikaisesti – Rinteen ja Marinin hallitusten ohjelmiin kirjattu tavoite puolittaa turpeen energiakäyttö vuoteen 2030 mennessä ilmastopäästöjen vähentämiseksi. Turpeen energiakäytöstä luopuminen oli määrä toteuttaa tänä aikana ”*alueellisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisimmalla tavalla*” (Valtioneuvosto 2019, 36). Siirtymälinjausta välittömästi seuranneiden vuosien aikana muutokset turpeenpolton verotuksessa ja moninkertaistuneet päästäkauppahinnat olivat kuitenkin jo johtamassa hallituksen asettaman puolittamistavoitteen toteutumiseen merkittävästi suunniteltua nopeammin (AFRY 2020; Laasasenaho ym. 2022, 1–2). Ilman Venäjän Ukrainassa keväällä 2022 aloittamia sotatoimia turpeen energiakäyttö olisi todennäköisesti käytännössä päätynyt teollisessa mittakaavassa jo vuoden 2022 aikana, jonka jälkeen valtionyhtiö Neova – entinen Vapo – oli jo ehtinyt ilmoittaa vetäytyvänsä energiaturpeen nostosta kokonaan (Westrén-Doll 2021). Tämä päätös kuitenkin peruttiin jo kaksi viikkoa Venäjän Ukrainassa aloittaman hyökkäyksen jälkeen (ks. Onali 2022). Rajussa laskussa ollut energiaturpeen kysyntä vaikuttaa toistaiseksi asettuneen sotaa edeltävälle tasolle (Tilastokeskus 2023). Kansallisen turvesiirtymän tilanne ja lähitulevaisuus ovat tällä hetkellä jälleen epäselviä (ks. Laurén ym. 2022, 1; Lempinen 2022).

Ennen siirtymäpäätöstä suomalaista turvekeskustelua ja -politiikkaa on tutkittu ihmistieteellisistä lähtökohdista lähinnä turvetuotannon aiheuttamien paikallisten ympäristökonfliktien ja turvetta koskevien yhteiskunnallisten määrittelykamppailujen näkökulmista (Pettersson ym. 2017; Albrecht 2018; Kontinen ym. 2018; Lempinen 2019a). Viime vuosina alan oikeudenmukaista siirtymää koskevat keskustelut ovat nousseet tutkimus- ja selvitystyön polttopisteeseen (Leinonen ym. 2020; Soimakallio ym. 2020; Korhonen ym. 2021; Lempinen & Vainio 2022). Aiemman tutkimustiedon perusteella suomalainen turvesiirtymä vaikuttaa tapahtuneen merkittävästi linjattua nopeammin, muutoksen kohteena olevia ei ole juuri osallistettu siirtymätoimien suunnitteluun ja lisäksi monen alan toimijan kohdalla elinkeinon harjoittamisen edellytykset ovat loppuneet ennen kuin tuottajille luvattuja tukitoimia on ollut hyödynnettävissä. Monissa tapauksissa tarjolla olleita tukimuotoja ei myöskään ole koettu tarkoituksenmukaisiksi (Korhonen ym. 2021, 65–68; Laasasenaho ym. 2022; Lempinen & Vainio 2022; vrt. Irlannissa Banerjee & Schuitema 2022).

Aiempi tutkimus on myös antanut viitteitä siitä, että turvealan toimijoiden siirtymäpoliittisten linjausten seurauksena kokemat haitat ulottuvat toimeentuloon liittyviä menetyksiä ja muutoksia laajemmalle (Banerjee & Schuitema 2022; Lempinen & Vainio 2022). Vastaavan kaltaisia elinkeinoihin liittyviä henkilökohtaisia ja sosiokulttuurisia merkityksiä on jo aiemmin tunnistettu muiden uusiutumattomien luonnonvarojen hyödyntämisen varaan rakentuvien elinkeinojen ja niitä sukupolvien saatossa harjoittaneiden yhteisöjen parista (ks.

esim. Carley ym. 2018; Della Bosca & Gillespie 2018; Cha 2020; Crowe & Li 2020). Samaan aikaan oikeudenmukaisten siirtymien tueksi suunnitellut toimenpiteet keskittyvät lähinnä siirtymäpolitiikan aiheuttamien taloudellisten haittojen minimointiin (Leinonen ym. 2020; Korhonen ym. 2021; TEM 2022). Elinkeinoja pelkästään toimeentulon lähteenä käsitteellistävää siirtymäpolitiikka myötävaikuttaa osaltaan siihen, että siirtymäpolitiikan seurauksena elinkeinonharjoittajille syntyviä menetyksiä ei kyetä tunnistamaan, millä puolestaan on siirtymäpolitiikan ”kohteina” olevien epäoikeudenmukaisuuden kokemuksissa keskeinen rooli.

Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan pohjoissuomalaisten turvealan toimijoiden kokemuksia suomalaisesta turvesiirtymästä sekä siirtymäpoliittisten toimenpiteiden vaikutuksia elinkeinonharjoittajien arkeen ja elämänpiiriin. Lähestyn turvetuotantoa ennalta määrittelemättä osana tilanteellisten ja moninaisten sidosten verkostoa, joiden puitteissa turve-elinkeino harjoittajiensa näkökulmasta arkeen, ympäröivään yhteiskuntaan ja maailmaan kutoutuu. Tässä tehtävässä tutkimuksellina työkaluinani toimivat energia- ja ympäristöpolitiikan käsitteet (ks. Lempinen 2019b) sekä tilanneanalyysin teoreettis-menetelmällinen analyysikehikko (Clarke 2005). Tutkimusta varten kerättyssä haastattelu- ja kenttätutkimuksessa korostuvat pohjoisessa Suomessa toimivien turvealan pienyrityksien kokemukset. Artikkelissa käyty keskustelu elinkeinonharjoittajien henkilökohtaisista ja paikallisista sosiokulttuurisista merkityksistä täydentää kuvaa suomalaisen turvesiirtymäpolitiikan koetuista vaikutuksista elinkeinonharjoittajien keskuudessa. Lisäksi artikkeli edistää energia- ja siirtymäoikeudenmukaisuutta käsitteleviä tieteellisiä keskusteluita hahmottelemalla siirtymäpoliittisten toimien vaikutusten sekä mahdollisten koettujen menetysten aiemmin tunnistettua laajempaa kirjoa.

Keskittyminen turvetuottajien kokemuksiin on tutkimuksellinen valinta: olen kiinnostunut siitä, missä määrin Suomen valtion – osana kansallisia ja kansainvälisiä sitoumuksiaan – antamien lupausten oikeudenmukaisesta siirtymästä koetaan toteutuneen turve-elinkeinoon harjoittajien keskuudessa (UNFCCC 2015; Euroopan komissio 2019; Valtioneuvosto 2019, 36). Toisaalla kattavasti käsitellyt turvetuotannon monimuotoisuus-, vesistö-, ilmasto- ja ympäristövaikutukset (Soimakallio ym. 2020, 52–65; Lång ym. 2022, 24–33; Möttönen ym. 2023) sekä energiasiirtymäkirjallisuuden parissa orastava keskustelu ei-inhimillisten toimijoiden sisällyttämisestä oikeudenmukaisuuden käsitteen alle (Sovacool ym. 2022; Sayan 2019) rajautuvat siten pääsääntöisesti tämän artikkelin kysymyksenasettelujen ulkopuolelle.

Siirtymäoikeudenmukaisuuden tilanteelliset jännitteet

Oikeudenmukaisten energiasiirtymien suunnitteluun ja toimeenpanoon erottamattomasti sisältyvä (energia)oikeudenmukaisuuden käsite on ihmiskeskeisessäkin tarkastelussa moniulotteinen, -näkökulmainen ja sisäisesti jännitteinen. Perinteisesti keskeisimpinä teemoina ovat näyttäytyneet hyötyjen ja haittojen jakautumiseen eli distributiiviseen oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset, joiden lisäksi painoarvoa on annettu myös menettelytapojen oikeudenmukaisuudelle (*procedural justice*) sekä koettujen menetysten asianmukaiselle hyvittämiselle ja korvaamiselle (*restorative justice*: energiaoikeudenmukaisuudesta ks. esim. Jenkins ym. 2016; MacCauley & Heffron 2018; Cha 2020; Crowe & Li 2020). Jälkimmäisen, eli restoratiivisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta erityisen keskeistä on myös niin sanottu tunnustava oikeudenmukaisuus, joka viittaa yhtäältä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien ja toisaalta koettujen menetysten kirjon asianmukaiseen tunnistamiseen ja tunnustamiseen (ks. Williams & Doyon 2019; Lempinen & Vainio 2022, 160).

Käytännössä samassakin tilanteessa oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuudet asettuvat kuitenkin usein keskenään vastakkain tai ovat vähintäänkin vaikeasti keskenään punnittavissa. Oikeudenmukaisuuden määrittelyä mutkistavat myös niin energian itsensä läsnäolon monimuotoisuus kuin tarkastelun maantieteellinen tai ajallinen taso (Jenkins ym. 2016; MacCauley & Heffron 2018; Lempinen 2019b; Golubchikov & O’Sullivan 2020).

Tehtyjen siirtymätoimien oikeudenmukaisuusvaikutuksien tarkastelu taas sivuuttaa herkästi kysymykset nykyisen fossiilienergiaan perustuvan energiajärjestelmän itsensä ja sen aikaansaamien ympäristö- ja ilmastovaikutusten jakautumisen oikeudenmukaisuudesta (vrt. Kivimaa ym. 2021, 7). Energiaoikeudenmukaisuutta ja energiasiirtymiä käsittelevän kirjallisuuden on myös huomautettu lähes unohtaneen lajienvälistä sekä ei-inhimilliset elementit huomioivaa oikeudenmukaisuutta koskevat pohdinnat (ks. Sayan 2019; Williams & Doyon 2019; Sovacool ym. 2022). Niin fossiilisen energiajärjestelmän ylläpitämiseksi kuin siitä oikeudenmukaisella tavalla kohti vähähiilisiä yhteiskuntia siirtymiseksi tehtävät päätökset ja toimenpiteet ovat joka tapauksessa *valintoja*, jotka ovat luonteeltaan kauttaaltaan poliittisia ja sidoksissa vallitseviin yhteiskunnalliseen järjestykseen ja valtasuhteisiin (Stirling 2014; Sovacool ym. 2019). Vastaavasti poliittisia ovat myös oikeudenmukaisuuden määrittelyyn liittyvät kysymykset siitä, kenen kokemalle oikeudenmukaisuudelle annetaan painoarvoa ja minkä tekijöiden puitteissa oikeudenmukaisuuden arvioidaan toteutuvan (Jasanoff 2018; Cha 2020).

Siirtymissä kohti vähähiilistä energiajärjestelmää on aina kyse paitsi sosioteknisistä ja sosioekonomisista järjestelmätason siirtymistä myös paikallisista elinkeino- ja identiteetti-siirtymistä. Konkreettisimmillaan kestävyysaasteiden ”viheliäiset ongelmat” – ja siten niiden ratkaisut – rakentuvat työn tekemisen, arkisen työnteon henkilökohtaisten ja yhteisöllisten merkitysten ja työn tekemisen ja ympäristön välisissä monimutkaisissa vuorovaikutussuhteissa (McGrath & McGonagle 2016, 309). Turvesoiden kaltaiset elinkeinotoiminnan ympäristöt ovat ammatinharjoittajien henkilökohtaiselle hyvinvoinnille tärkeitä jo itsessään: niihin kietoutuvat maaseudun itseymmärrys ja kulttuuriperintö, monimuotoiset henkilökohtaiset ja kollektiiviset muistot sekä sosiaaliset kohtaamiset ja rakenteet (O’Connor & Gearey 2020; Flood ym. 2021; vrt. Latvala-Harvilahti 2022, 83). Merkityksiä kantaa vastaavasti myös työn tekeminen arkea jäsentävänä ja läpileikkaavana toimintana: ammatinharjoittaminen voi olla tekijälleen paitsi taloudellisen toimeentulon lähde myös yhdessä tekemisen, arvostetuksi tulemisen, itsensä toteuttamisen sekä perinteisiin ja yhteisöön kiinnittymisen eletty käytäntö (Renou-Wilson ym. 2011, 86–89; Whalley Hammell 2014, 20–41; McGrath & McGonagle 2016). Yksilön tekemisen ja kokemuksen rinnalla (fossiilisen) työn tekemisessä onkin siten usein läsnä myös yhteisöllisiin identiteetteihin kietoutuva ylisukupolvinen ulottuvuus. Tilanteissa, joissa elinkeino on ollut läsnä yhteisön ja paikkakunnan arjessa ja elämässä jo useamman sukupolven ajan, voivat elinkeinon henkilökohtaiset ja ylisukupolviset merkitykset yhteisölle nousta sen taloudellista painoarvoa tärkeämmiksi (Bell & York 2010, 117–118; Carley ym. 2018; Della Bosca & Gillespie 2018; Crowe & Li 2020).

Käsitteellisenä lähtökohtana turvetuottajan arjen ja kokemuksen hahmottamisessa nojaan tässä artikkelissa *energyscape*-käsitteeseen, jonka hieman vajavaisena suomenkielisenä käännökseenä toimii energiamaisema (ks. Kaisti & Käkönen 2012; Strauss ym. 2013; Lempinen 2018, 2019b; laajemmin Appadurai 1996, 33). Energiamaiseman käsitteen näkökulmasta energiakysymykset eivät eristy poliittisen päätöksenteon tai markkina-voimien maailmaan, vaan ovat monin tavoin osa arkista koettua todellisuutta; vastaavasti energiamaiseman kautta tarkasteluna energiaa koskevat kansalliset tai globaalit toimet ja linjaukset saavat konkreettiset muotonsa ja vaikutuksensa aina erottamattomasti suhteessa kansallisiin, paikallisiin ja viime kädessä henkilökohtaisiin olosuhteisiin (Jenkins ym. 2016; Lempinen 2019b; Sovacool ym. 2019). Samaa ajatusta on tavoiteltu myös *carbonscapen* (Haarstad & Wanvik 2017) ja *minescapen* (Ey & Sherval 2016) hieman kapeammin rajautuvien käsitteiden kautta, joiden peruslähtökohtana on vastaavasti hahmotella niin fossiilienergian kuin kaivannaistoiminnan monitahoista kiinnittymistä sekä sosiokulttuurisiin että luonnonympäristöihinsä. Energiamaiseman kautta energiaa ja siihen liittyviä kysymyksiä lähestytään niitä ennakkoon rajaamatta ja tilannekohtaisesti: tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu siihen, *mistä kaikesta* tutkimuksen kohteena olevassa tilanteessa puhutaan, kun puhutaan energiasta. Pohjoissuomalaisen turvetuotannon

kontekstissa tämä tarkoittaa yksinkertaisimmillaan huomion kiinnittämistä asioihin, joita turvetuottajat itse nostavat esille, kun he elinkeinostaan kertovat.

Siirtymäpoliittisten toimenpiteiden kohteena olevien elinkeinojen merkitykset niitä harjoittaville yksilöille ja alueille ovat sekä oikeudenmukaisuuden että konkreettisten siirtymätoimien suunnittelun ja kohdentamisen näkökulmasta keskeinen kysymys. Tunnustavan ja sitä kautta myös restoratiivisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen edellytyksenä on paitsi menetyksiä kokevien ja haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tunnistaminen myös koettujen menetysten kirjon tunnistaminen (vrt. Williams & Doyon 2019; Banerjee & Schuitema 2022; Lempinen & Vainio 2022). Elinkeinojen monimuotoisten merkitysten valossa siirtymien haitallisiin paikallisiin työllisyysvaikutuksiin ja niiden torjumiseen uudelleen koulutuksen ja -työllistymisen kautta keskittyvät siirtymäpoliittiset suunnitelmat ja toimenpiteet kuitenkin herkästi pelkistävät elinkeinot ainoastaan tekijöidensä taloudellisen toimentulon ja aluetaloudellisen kehityksen lähteeksi.

Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Nykypäivän etnografisväritteiselle tutkimukselle ominaisesti tämänkin tutkimuksen ”kenttä” rakentuu monipaikkaisen ja eri tilanteista peräisin olevan aineiston varassa (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 12–13; vrt. Korjonen-Kuusipuro 2018, 277–279). Artikkelia varten kerätty empirinen aineisto koostuu lyhyestä pohjoissuomalaisella suolla turvetöissä vietetystä kenttätyöjaksosta sekä pohjoissuomalaisten turvealan pienyrittäjien keskuudessa (2 haastattelua) ja valvovan viranomaisen edustajan (1 haastattelu) kanssa tehdyistä puolistrukturoiduista teemahaastatteluista. Kenttätyöjakson aikana kerätty aineisto koostuu etnografisväritteiselle tutkimusotteelle ominaisesti keskustelujen perusteella tehdyistä keskustelumuistiinpanoista, kokemusten, tuntemusten ja aistimusten kirjauksista sekä valokuvista (vrt. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014; Laurén 2022). Kenttätyövierailuni tavoitteena oli paitsi tutustua turvetyön tekemiseen, työn tuntumaan ja työn ympäristöihin myös yrittää omista lähtökohdistani ymmärtää henkilökohtaisemmin ja moniulotteisemmin sitä, mikä tekee turvealan työstä sen tekijöille pelkän elinkeinon sijaan valtavan merkityksellisen ”elämäntavan” (vrt. Lempinen & Vainio 2022, 158). Etnografiseen tutkimusperinteeseen nojautuen lähestymistavan keskiössä olivat kokonaisvaltainen ja myötäelävä, moniaistinen läsnäolo tutkimustilanteissa sekä tutkittavien – ja tutkijan itsensä – kokemuksen tavoittaminen ja ymmärtäminen (Aromaa & Tiili 2014, 258–259; Fingerroos & Jouhki 2014; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 11).

Tutkimuksen osana suoritettujen haastattelut rakentuivat kenttätyöhavaintojen, turvealan oikeudenmukaista siirtymää koskevan aiemman tutkimustiedon (Leinonen ym. 2020; Korhonen ym. 2021; Laasasenaho ym. 2022; Lempinen & Vainio. 2022) sekä energiaoikeudenmukaisuutta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden varassa (erit. Jenkins ym. 2016; MacCauley & Heffron 2018; Sovacool ym. 2019; Williams & Doyon 2019; Cha 2020). Haastattelujen muotona oli puolistrukturoitu teemahaastattelu, joka mahdollistaa etukäteen määriteltujen haastatteluteemojen käsittelyn lisäksi tutkimusasetelman tarkentamisen haastatteluissa esiin nousevia, tutkijalle ennakoimattomissa olleita keskustelunaiheita seuraamalla. Haastatteluissa käsitellyt teemat koskivat haastateltavien omia kokemuksia ja näkemyksiä suomalaisesta turvepolitiikasta ja turvealan siirtymästä, haastateltavien käsityksiä parhaista käytännöistä ja siirtymätoimista turvealan tukemiseksi, Ukrainan sodan vaikutuksia turvealan toimijoihin, haastateltavien omia tulevaisuuden toiveita ja näkymiä sekä turvealan työn merkityksiä haastateltaville itselleen. Konkreettisimmillaan tutkijan ”katse” tutkimuksen kentän ja tutkittavan ilmiön rakentajana ja rajaajana onkin tässä tutkimuksessa läsnä tutkittaville esitetyissä keskustelua suuntaavissa kysymyksissä (vrt. Clarke 2005, 28–29; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 9–13). Omaa tutkimustyötäni ohjaavat teemat olivat tärkeitä myös tutkimukseen osallistuneille turvetuottajille, joiden

mukaan lupautumisen tavoitteena vaikutti olevan erityisesti alan toimijoiden kokeman epäoikeudenmukaisuuden tuominen julkiseen keskusteluun.

Tutkimukseen osallistuneet turvealan toimijat tavoitettiin kahdella tavalla. ”Isäntää” kenttätövierailulle etsin Facebookissa toimivan vilkkaan Turvetuottajat-keskusteluryhmän kautta, missä julkaisin ylläpidon luvalla ilmoituksen, jossa kerroin käynnissä olevasta tutkimuksestani sekä toiveistani viettää tuottajalle sopiva ajanjakso mukana tarkkailijana turvetöissä pohjoissuomalaisella turvesuolla. Ilmoitukseeni vastasi kaksi turvetuottajaa, joista toinen ei enää reagoinut seuraavaan yhteydenottooni. Toisen vastanneen kanssa sovimme vierailun ajankohdaksi juhannusviikon kesäkuussa 2022. Haastateltavat tavoitin ELY-keskukselta saamani, kaikki valvonta-alueella vielä toimivat turvealan yrittäjät kattavan yhteystietolistan avulla. Haasteltavaksi heistä lupautui kaksi. Yhteensä viidestä Pohjois-Suomessa vielä toimivasta itsenäisestä turvealan yrittäjästä tutkimuksessa oli siten mukana 60 prosenttia. Heidän lisäksi haastattelin Pohjois-Suomen alueella tapahtuvan turpeenoston ympäristölupia valvovan viranomaisen edustajaa. Aineistonkeruutilanteista sekä kenttätöjaksoon että yhteen haastatteluun osallistuivat myös haastateltavana olevien turvetuottajien puoliset, jotka olivat monin tavoin mukana elinkeinotoiminnan arjen pyörittämisessä.

Haastattelut suoritettiin tutkimukseen osallistuneiden kodeissa, jotta haastattelu-tilanne olisi haastateltavalle mahdollisimman vaivaton ja ympäristö tuttu ja turvallinen. Valvovan viranomaisen haastattelu tehtiin työympäristössä. (Vrt. Suopajarvi ym. 2019, 56.) Vaikka haasteltavien asuinpaikkakunnille matkustaminen tarkoitti kahden-kolmen tunnin automatkaa suuntaansa, pidin kasvokkaista keskustelua tärkeänä, sillä toivoin sen hälventävän haastateltavien mahdollisia tutkijaan tai tutkimukseen osallistumiseen liittyviä epäluuloja, joita turvealan edustajien aiemmat kohtaamiset tutkimusten ja selvitysten tekijöiden kanssa olivat saattaneet herättää (vrt. Hannula 2020). Aiemmat mediaesiintymiseni turvealan siirtymän epäkohtiin liittyen tosin tekivät minusta mahdollisesti lähtökohtaisesti hyväntahtoisemman tuntuisen keskustelukumppanin haasteltaville. Haastattelutilanteiden kesto vaihteli reilusta tunnista lähes kahteen, kun haastattelujen lomassa juotiin kahvia, syötiin pullaa ja puitiin päivänpoliittisia kysymyksiä. Haastattelutilanteiden mittaan osallistujien roolit myös vaihtelivat: turpeen kanssa elämiseen liittyvissä kysymyksissä olin keskittynyt ja kiinnostunut kuuntelija, kun taas oikeudenmukaisuutta ja oikeudenmukaisia siirtymiä koskevissa keskusteluissa päädyin vastailemaan kysymyksiin asiantuntijan roolissa.

Kerätyn aineiston analyysimenetelmänä hyödynnän tässä artikkelissa Adele E. Clarken (2005) *grounded theoryn* pohjalta kehittämää tilanneanalyysin teoreettis-menetelmällistä viitekehikkoa, jota on sovellettu energiaan liittyvien kysymysten yhteiskunnallisten ulottuvuuksien tutkimuksessa joiain kertoja aiemmin (ks. Fitzgerald 2012; Tennberg & Vola 2014; Lempinen 2018). Tilanneanalyysin tavoitteena on aineistolähtöisesti – ja usein erityyppisiä ja monipaikkaisia laadullisia aineistoja yhdistellen – hahmottaa tutkimuksen kohteena olevan tilanteen moninaisuus ja tilanteeseen vaikuttavan ja sen muodostaman inhimillisten ja ei-inhimillisten elementtien kirjo (Clarke 2005, xxii; Clarke ym. 2015, 16; Lempinen 2018, 16–18). Turvesiirtymän oikeudenmukaisuuden näkökulmasta tilanneanalyysilähtöisen tutkimuksen avulla on mahdollista tavoittaa tapoja, joiden puitteissa turvetuotantoa harjoittavat kiinnittyvät elinkeinonsa kautta omaan arkeensa, välittömään ympäristöönsä ja yhteisöönsä sekä ympäröivään yhteiskuntaan laajemmin.

Tilanneanalyysilähtöinen tutkimus etenee tavanomaisesti tutkimusaineistoa avoimesti koodaamalla kiinnittäen huomiota siihen, minkä elementtien puitteissa haastateltavien kokemus omasta työstään ja tilanteestaan rakentuu. Erilaiset käsitteelliset kartat – tilannekartta, relaatiokartta, areenakartta ja positiokartta – toimivat tutkimusprosessissa sekä analyysin teon välineinä että analyysin tulosten havainnollistajina (ks. Clarke 2005, 83–127; Clarke ym. 2015; Lempinen 2018, 16–18). Tässä artikkelissa hyödynnän kartoista analyysin lähtökohtana *tilannekarttaa*, jonka tavoitteena on kiteyttää yhteen visuaaliseen

esitykseen mahdollisimman kattavasti kussakin tilanteessa läsnä olevien ja sitä muokkaavien elementtien kirjo, jonka vaihtelevissa vuorovaikutussuhteissa turvetuotannossa toimimisen eletty arki ja kokemukset määrittävät (Clarke 2003, 559; turvetuottajan tilannekartta ks. liite 1). Analyysin seuraavassa vaiheessa keskityn kenttätö- ja haastatteluaineiston varassa hahmottelemaan tilannekartan elementtien välisiä siirtymäpolitiikan myötä muutoksessa olevia suhteita sekä tekijöitä, joita suomalaisen turve-energian kontekstissa harjoitettu siirtymäpolitiikka ei turvetoimijan tilannekartalla ole kyennyt tavoittamaan.

Alla olevissa analyysiosioissa hyödynnän runsaasti litteroituja otteita haastatteluaineistoista. Koska tutkimukseen osallistuneet haastateltavat edustavat määrällisesti erittäin pientä joukkoa, josta yksittäinen vastaaja olisi mahdollista tunnistaa samalta henkilöltä peräisin olevia haastattelulainauksia yhdistelemällä, en analyysiosiossa kytke lainauksia niitä esittäneisiin yksittäisiin haastateltaviin. Tekstissä esiintyvät lainaukset sekä sellaisinaan että artikkelin kirjoittajan referoimina ovat kuitenkin aina peräisin joltain tutkimukseen osallistuneista henkilöistä. Kenttätöjakson aikaiset huomiot ja havainnot heijastuvat tekstissä erityisesti oman tutkittavaa aihepiiriä koskevan monitahoisen ja -aistisen ymmärryksen rakentajana sekä haastatteluaineiston tulkintaa taustalla ohjaten, mutta myös aukikirjoitettuna osana tutkimuksen analyysiprosessia.

Turvetuotanto ja turvetuottaja siirtymäpolitiikan pyörteissä

Tämän artikkelin keskiössä on pohjoissuomalainen turvetuotanto ja tavat, joilla turve-elinkeino nivoutuu tekijöidensä näkökulmasta osaksi heidän omia kokemuksiaan ja ympäröivää yhteiskuntaa. Pohjois-Suomen turvetuotantoa tarkasteltaessa on huomioitava, ettei turvetuotannon kunta- ja aluetaloudellinen rooli ei ole samalla tavalla merkittävä kuin esimerkiksi Pohjanmaan maakunnissa (vrt. Soimakallio ym. 2020, 6; Korhonen ym. 2021, 14–16; Valonen ym. 2021), sillä käytännössä pohjoissuomalaisia turvealan pienyrittäjiä on jäljellä enää harvalukuinen joukko. Yksittäisten tuottajien paikallisille lämpölaitoksille ja turvetta käyttäville teollisuuslaitoksille tuottama turve on kuitenkin tärkeä energianlähde (Korhonen ym. 2021, 14–16). Vastaavasti turvetuotannolla ja siitä saatavilla tuloilla on yksittäisten yrittäjien ja heidän lähipiirinsä toimeentulon näkökulmasta merkittävä rooli (vrt. Lempinen & Vainio 2022, 144).

Tätä tutkimusta ohjaavat ensisijaisesti kysymykset siitä, mihin turvealan siirtymäpoliittiset linjat ovat turpeen kanssa työskentelevien arjessa keskittyneet ja vaikuttaneet – ja mitä ne mahdollisesti ovat sivuuttaneet – ja minkä tekijöiden puitteissa siirtymän koetut, jo muualla kattavasti dokumentoidut epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ovat syntyneet (ks. Lempinen & Vainio 2022). Turvetuottajan ”tilannekartan” elementtien välisten suhteiden analyysi – suhde- tai relationaalinen analyysi (ks. Clarke 2003, 559–560) – keskittyy seuraavaksi näihin kysymyksiin tarkemmin.

Turvetuotannon (kokemus)maisema muutoksessa

Tutkimusaineistosta koostetun tilannekartan esittämä kokonaiskuva tilanteesta, sen muodostavista ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä niiden välisistä suhteista näyttäytyy herkästi harhaanjohtavan staattisena, kun tutkimuksellisen tarkastelun kohteena on siirtymäpoliittisten linjausten aiheuttamat vaikutukset turvealalla toimivien elämässä. Sen vuoksi keskityn seuraavaksi tarkastelemaan kartan elementtejä, jotka ovat siirtymäpolitiikan vaikutuksesta muutoksessa tai jotka ovat ilmestyneet merkittävässä määrin turvetuottajan arjen kartalle vasta siirtymäpoliittisten toimenpiteiden seurauksena. Näistä muutoksista läpileikkaavin on toimintaympäristön muuttuminen hallitsemattomaksi ja ennustamattomaksi. Vaikka tehty siirtymäpäättös on lähtökohtaisesti herättänyt turvealan toimijoiden keskuudessa vastustusta (ks. Lempinen & Vainio 2022, 159–160), turpeen energiakäytön hallittu puolittaminen vuoteen 2030 mennessä olisi haastateltujen turve-

toimijoiden näkökulmasta ollut tehtävissä ja hallittavissa. Pohjois-Suomessa turvetuotannossa olleiden alueiden määrä on joka tapauksessa jo ollut pidemmällä aikavälillä laskusuuntainen. Viimeisen parin vuoden aikana muutos on kuitenkin ollut merkittävä: jos aiemmin ”se oli ihan normaalitilannetta, turvetta tuotettiin”, ”Suomen sitoumus, jonka osana lunastetaan tätä turvetuotannon alasajoa” alkoi heijastumaan ”levottomuutena” vuoden 2020 loppupuolella myös alueellisella tasolla.

Aiemmin turveyrittäjien elinkeinonharjoittamisen ja toimeentulon edellytykset riippuivat turvetuottajien näkökulmasta suurilta osin omasta ahkeruudesta ja ammattitaidosta; nyt tulevaisuudennäkymät tuntuvat karanteenin oman toiminnan vaikutusten ulottumattomiin. Yritystoiminnan vaatimien investointien puitteissa tulevaisuushorisontin ”*minimi ois viis vuotta etukäteen tietoa, mielellään kymmenen*”, mutta alalla toimivien näkökulmasta ”*ihan täydestä laukasta*” tehdystä turvesiirtymäpäätöksestä seuranneen ”*ballitse mattoman syöksyn*” seurauksena ”*ei tässä pysty pidemmällä ajattelemaan, se on ihan kylmä asia*”. Oman elinkeinon ja toimeentulon tulevaisuus riippuu täysin poliittisista päätöksistä ja markkina-toimijoista: ”*pubutaan niin isosta yhtiöstä mille me toimitetaan turvetta että näitten ajatuksia ei pysty kukaan tietämään*”, että ”*mihin asentoon ne tämän kotimaisen turpeen baluavat ajaa*”. ”*Se on vaikea lähtee arvioimaan mihin asti meillä sitä toimintaa on, riippuu, se on isompien berrojen käsissä se turpeen käyttö*”. Omaa työtä ja tulevaisuutta voi alalla ennakoida ”*vuosi kerrallaan*”.

Omalta osaltaan ennakoimattomuuden kokemukseen ovat myötävaikuttaneet myös ikään kuin kesken pelin muuttuneet toiminnan säännöt. Turvetuotannon ympäristölupien ja -vaikutusten valvonta on ollut jo vuosikymmeniä tarkkaa, ja ympäristövelvoitteiden noudattaminen onkin alan nykytoimijan näkökulmasta ”*lakkiin perustuva asia*”, johon ”*tottakai*” on mukauduttu; ”*ei turvemiehet oo mittään ympäristön sotkijoita*”. Alan toimintaa säätelevät vaatimukset koetaan kuitenkin kauttaaltaan tiukiksi: esimerkiksi ympäristöluvan saaminen ”*on erittäin hias prosessi*” ja ”*ihan järettömän tiukkaa hommaa*”. Samoin yksityiskohtaisiksi koetaan vesienkäsittelyyn liittyvät vaatimukset, joiden seurauksena turvesoilta tulee lähes ”*juomakelpoista vettä*”. Turpeennoston ympäristövaatimuksia ei silti haasteta tai kyseenalaisteta, vaan ympäristölupien vaatimusten noudattamisesta puhutaan joko itsesäänselvyyksinä tai – ainakin tutkijalle – ylpeydellä korostaen. Kenttätyöjaksolle ajoittuneen valvovan viranomaisen ympäristölupiiin liittyvän tarkastuskäynnin tunnelma oli yhtä lailla luonteva ja jännitteetön.

Ympäristölupien edellytysten täyttäminen ja viranomaisvalvonnan kriteerien läpäiseminen ei kuitenkaan ole ollut tae elinkeinotoiminnan jatkumisen turvaamiseksi tilanteessa, jossa päästöoikeuksien hinnat nousivat ennakoimattoman nopeasti. Vaikka turvetuottajat itse eivät ”*polta sitä eikä tuota sitä lämpöä, se tapabuu sitten muualla*”, osuvat päästöoikeuksien hintojen nousun vaikutukset silti turvetta tuottaviin. ”*Päästöoikeusmaksut ja muut mitkä on tullu tappamaan tätä allaa*” ovatkin alan näkökulmasta vaikuttaneet turvealan elinkeinotoimintaympäristöön kansallisia poliittisia päätöksiä paljon voimallisemmin.

”Sitten kun se imago tulee julkisuudessa, markkinat siihen reagoi, niin kuinka järkevää se lopullisesti on ku olemassa olevat alueet on perustettu ja se työ on tehty süben, vesienkäsittely saatu kuntoon, niin täysin tuottavia alueita ajetaan alas?”

Kausiluontoinen turvetuotanto on perinteisesti tuonut tärkeitä työpaikkoja maaseudun yhteisöihin, ja kausityöntekijöiden saatavuus on vastaavasti ollut monien turvealan yritysten toiminnan ehto: monella kylällä ”*melkeen kaikkien talojen pojat ollu turvesuolla jossain vaiheessa*”. Siirtymäpäätöksen jälkeen ”*tuli esiin useammassaki paikassa että tuota vaikka tuotantoa ei ole päätetty lopettaa [...], ei tabo saaba enää työntekijöitä, työntekijät karkaa*”, ”*kun näkymät on mitä on*”. Kun aiemmin alan toimijat ovat ”*pitkään saaneet pidettyä samoja miehiä*” ja pystyneet ”*aika pitkälle alkutalveenki työllistämään, nebän pysy sitten sillä lailla ja kohtuuhyvää palkkaa pysty maksamaan*”, viimeisten muutaman vuoden aikana työllistäminen ”*on menny urakointipuolelle*”. Vaikka työvoiman saatavuus aiheuttaa turvealan yrittäjille ongelmia, on suhtautuminen

työntekijöitä ja urakoitsijoita kohtaan toisaalta ymmärtäväkin: ”Jos sulla on niinku veleka-konneet, niille täytyy bakea munta työtä”, ”vaikei koneita omistaskaan – että kyllä konemiehille, traktorikoukskeille, kaivinkonekouskeille työtä löytyy, ne ei niinku jää tämmösen eikä voi jääh tämmösen epävarmuuden, epävarman alan” armoille. ”Eihän tälle alalle ala enää kukaan”. Turvealan työpaikkojen katoamisen vaikutukset ulottuvat myös yksittäisiä yrityksiä ja yksittäistä elinkeinoa laajemmalle. ”Täällä on nyt semmonen tapabtunut, se on lumipalloeferkti lähteny liikeelle”: ”maaseutu tyhyjenee, nää on juuri niitä syitä miksi ne tyhyjenee”.

Turve-energiasta luopumiseksi tehdyllä siirtymäpäätöksellä ja sitä seuranneella poliittisella, media- ja kansalaiskeskustelulla on ollut myös suuri vaikutus siihen, miten turvetuottajat omat elinkeinonsa ja sen merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa kokevat. Turvetuotanto oli Suomessa tekijöilleen pitkään ylpeyden lähde: maaseudulla hartiavoimin tuotettu turve lämmitti kaupunkilaisten koteja, tuotti kunnille verotuloja ja elinvoimaa ja turvasi kansallista energiansaantia (ks. Ruuskanen 2010; Lempinen 2019a). Kun aiemmin ”turvetuotanto kuitenkin on nähty semmosena kuitenkin vakaana kotimaisena, kotimaisen energiantuotantoalana [...] siitä sitte tullee ki tämmönen hylkiö”: yhtäkkiä turvetuotanto onkin ”pahinta mitä voijaan tehä”. Yhteiskunnallisten asenteiden muutoksen merkittävänä syynä näyttäytyy media, jonka esityksissä ”ihmisille annettu ihan väärä kuva tästä koko alasta – niin yksipuolista”. Aiemmin arvostusta nauttinut ammatti ”on ajettu jo siihen malliin median toimesta ja poliitikojen toimesta”, että sen harjoittajat saattavatkin nyt joutua kokemaan olevansa ”hylykiöporukkaa” ja ”ympäristöriskillisiä”: ennen innostava ja palkitseva työ on osalle tekijöistään ”ollu jo niin takkusta tämä homma, [että] ei kyllä innostas”. Perheessä usein isältä pojalle siirtyneen elinkeinon tulevaisuudennäkömistä harjoittajilleen ”aika paljo kertoo, että omia lapsia en oo päästäny tähän yhtiöön mukkaan”: ”en halua lapsia saattaa semmoseen tilanteeseen – että haluaisin jättää niille perintönä semmosen yhtiön ja semmosen ammatin, jolla ei oo tulevaisuutta”. Puheissa oman yrityksen ja perheen elinkeinon nykymaineesta ja tulevaisuudennäkömistä voi aistia luopumista ja surua.

Oman työn kokemusten ja merkitysten lisäksi keskeisesti on muuttunut myös turvetuottajien suhde ympäröivään yhteiskuntaan ja oikeusvaltioon. Turvealan toimijoiden kokemuksissa heijastuu ”petymystä ja katkeruutta ja vähän sitä, että miten tässä nyt näin kävi sitte näin äkkiä”; etenkin, kun vain muutamaa vuotta aiemmin Sipilän hallituksen aikana kerrottiin, että kansallisessa energiapaletissa luovutaan ”viimesenä kotimaisesta turpeesta”. ”Eikö se kerro sillon siitä, että meillä loppuu öljyn tuonnit, kaasun tuonnit, sitte ruvetaan himmaamaan turvetta?” Erityisenä vääryytenä koetaan myös edelleen jatkuva poliittinen puhe toteutuneiden ja suunnitteilla olevien siirtymätoimien oikeudenmukaisuudesta. ”En usko sitä, että poliittiset kärkipäättäjät siellä, että ne ei niinku tiiä, että tää ei menny hienosti”, vaikka alla toimivia onkin kuultu vain ”sen verran, mitä turvemiehet on jaksanu huuttaa sinnä”.

Alan toimijoiden näkökulmasta oikeudenmukaisuus on ”hivitys sananakin ku ajatellaan, niinku joku oikeudenmukainen siirtymä, mun mielestä sitä ei sais käyttääkään tässä asiassa, se niinku halaventaa sitä sanaa, jotka sitä käyttää”. Koetun oikeudenmukaisuuden sijaan kokemus siirtymästä on kuin ”märkä rähti [...] naamalle niin keskelle naamaa ku se voi yleensä osua”: oikeudenmukainen siirtymä ”koskee kaikkia muita paitti turvemiehiä”. Pelkästään turvesiirtymässä tapahtuneiden epäonnistumisten tunnustamisella olisi suuri merkitys, mutta ”vaikia poliitikojen ja median kääntää se lehti... ja sanoa, että anteeksi, olin väärässä”: ”että otetaan nyt sivuja taaksepäin, pyydetään anteeksi”. Aineistossa monisanaisesti näyttäytyvä ”katkeroituminen oikeudenmukaisuudesta siirtymää kohtaan” heijastuu yhtäältä turvetuottajien tulevaisuuden elinkeinotoiminnan vaihtoehtojen hahmotteluun. ”Tuntuu uskomattomalta, että Suomen lainen kohtalaisen demokraattinen valtio, että pystytään yritystoiminta tällä lailla lopettamaan”. Näiden kokemusten seurauksena turpeen parissa toimivilla ”ei oo hirveetä himoa” uuteen yritystoimintaan, sillä ”saattaa loppuelämä mennä pilalle ku otat jonku riskin väärässä paikassa”: ”semmosta riskiä, se on aivan ylitsepääsemätön riski, että täytyy ottaa riski siitä minkälaisia päätöksiä poliitikot tekee”. ”Jollakin laillahan jokainen meistä ja pienistä yrittäjistä – jotaki elämänsä pitimiksi

tekee”, mutta turvesiirtymässä koettujen epäoikeudenmukaisuuksien seurauksena ”ei enää mittään ylimääräistä” yhteiskunnan hyväksi.

Oman elinkeinon kokemisessa tapahtuneiden muutosten rinnalla huolta herättävä on myös joidenkin alan toimijoiden vaarantunut usko sopimussyhteiskuntaan. Pitkäänkin voimassa olleisiin toimitussopimuksiin on saatettu ostavien asiakkaiden taholta tehdä yksipuolisia muutoksia: ”ku minut kutsuttiin sinne neuvotteluihin, mää tiesin mistä on kysymys”. Sovitusta kiinni pitämiseksi on saatettu käydä asiakkaan kanssa melkoista ”huutokälpailua”, kun ”nehän rupesi katkomaan sopimuksia”, ”semmosia on paljoki ollu”: ”lähienergiaa halvalla saaneet laitokset vuosikymmeniä ja sitten tuolla lailla tekevät”, ”iban törkeätä toimintaa”. Pahimmillaan asiakkaan tarpeita silmällä pitäen tuotantoon valmistellut suot ovat edelleen ”siis iskemättömiä alueita melekeen, hyvin vähäsiä määriä tuotettu”. Taloudelliset tappiot käyttämättä jääneisiin soihin tehdyistä investoinneista kantaa turvetuottaja. Tältä osin turvealan toimijat pelkästään Pohjois-Suomessakin ovat elinkeinonsa harjoittamisen suhteen myös hyvin eri tilanteissa sen perusteella, kenelle turvetta on toimitettu ja miten nämä toimijat ovat reagoineet muuttuneeseen markkina- ja poliittiseen ympäristöön.

Kokonaisuudessaan turvesiirtymän seurauksena on horjunut myös alalla toimivien usko poliittiseen järjestelmään ja omiin poliittisen vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksiin. Koettu epäoikeudenmukaisuus tilanteessa, jossa turvealan siirtymästä puhutaan yleisesti edelleen turvealan toimijoita kohtaan oikeudenmukaisena, ”syö pabasti luottamusta” politiikkaan ja yhteiskuntaan. Erityisen pettymyksen kohteena on perinteisesti turvetta suomalaisessa poliittisessa päätöksenteossa puolustanut keskustapuolue. ”Kun keskustan olis pitäny turvetuotantoa puolustamassa eduskunnassa, ne alko ajamaan translakia siellä”, ja ”se maksaa nyt kovaa hintaa siitä”. Pettymys järjestelmää kohtaan heijastuu kuitenkin paljon keskustapuoluetta laajemmalle. Monella oma ”poliittinen into” on nyt ”keskiiviivan alapuolella”. ”Ne minun vaikuttamisyhtyritykset, niillä ei ollu mittään merkitystä”; ”kyllä minäki oon pitkään äänestäny, mutta nyt ajattelin etten enää mene”; ”enää en äänestä”.

Siirtymätoimien sokeat pisteet

Tutkimuksellisesti tilanneanalyysin erityisenä vahvuutena voi pitää tapaa, jolla sen moniäänisyyteen ja yksityiskohtaisuuteen ohjaama mielenkiinto tekee parhaimmillaan näkyväksi myös teemoja ja näkökulmia, jotka jäävät valtavirtakeskustelun katveisiin. Tässä osiossa keskitynkkin näiden hiljaisuuksien ja poissaolojen tavoittamiseen (Clarke 2005, 29; Salazar Pérez & Cannella 2013, 512; Lempinen 2018). Lähdän ajatuksesta, että siirtymäpoliittisen keskustelun ja toimenpiteiden ulottumattomiin jäävillä tekijöillä on varsinaisten politiikkaepäonnistumisen lisäksi keskeinen merkitys sille, miten ja millaisena suomalaisen turvepolitiikan oikeudenmukaisuus koetaan.

Suomalaisen turvealan toimijoissa on siirtymäpolitiikan näkökulmasta ”kaksi kastia”, joista ”ei missään koskaan juuri puhuta että siinä on ihan eri asioista kysymys”. Suomalaisen turvetuotannon erityispiirre on nimittäin sen yrittäjä- ja urakoitsijavetoisuus: toisin kuin turvesiirtymänsä jo suorittaneessa Irlannissa (ks. Banerjee & Schuitema 2022; Rohu 2022), suomalaisista turvealan toimijoista merkittävä osa työskentelee itsenäisinä ammatinharjoittajina (ks. Korhonen ym. 2021, 38–40). Alan kahden ison alueellisen (ja kansallisen) toimijan, urakoitsijoita työllistävien Turveruukin ja Neovan, ”jolla on ollu sitä potkua ja rabbaa” lisäksi turvetuotannossa toimii ”näitä pieniä yksityisosakeyhtiöitä tai sitten aivan toiminimellä toimivia”. Heistä merkittävä osa on turvetuotannon kausiluontoisuuden vuoksi ”tämmösiä monialayrittäjiä”, joista edelleen monelle turve on ”päätoimeentulo” tai ”iso osa sitä vuojen toimeentuloa”. Siinä missä ”nämä isot toimijat, ne pystyy pitämään sillä lailla parhaita alueita ainaki tuotannossa ja seuraavat sen miten niille on markkinaa”,

”pienemmät toimijat joutuu tieteenki kattoon sitä että ja ku polttoaineiden hinta nousee ja sitte osalla pitäs ympäristölupia päivittää ja se kustannus on niin iso jos jotaki uusia vesienkäsitteilyrakenteita niissä on määrätty, se on mahdoton tilanne, ei siinä niinku kannata”.

Onkin nähtävissä, että *”varsinki nämä pienet toimijat putoaa tästä niinkö varmasti pikkubiljaa pois”*. Pienet yritystoimijat ovat myös nopeasti tapahtuneeseen murrokseen heikoimmin valmistautuneita: *”meillä on ne suot, meillä on ne tuotantokoneet ja sitten meillä on vielä traktorit”*.

Poliittisissa puheissa turvetuotannon tueksi on kaavailtu erityisesti EU:n oikeudenmukaisen siirtymän rahastoa (*Just Transition Fund* eli JTF, ks. TEM 2022). Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston tukitoimien tavoitteena on *”saada sitä uutta elinkeinotoimintaa, mutta kyllä [...] se on vähän hidas tähän nykytilanteeseen”*. Suhteessa siihen, *”millä vanhilla se on loppujen lopuksi edenny tämä asia”*, *”tämmöset JTF:t olis vaatinut valmistelua ja aikaa”*. Yhtäältä JTF:n ongelmana näyttäytyy *”väärä järjestys”* ja se, että kaivatun tuen osalta *”on vähä myöhästä”*: siirtymän konkreettiset tukitoimenpiteet ovat olleet vasta suunnitteilla siirtymän itsensä ollessa jo täydessä käynnissä (vrt. TEM 2022). Ongelmalliseksi koetaan myös JTF:n tukitoimien kohdentuminen. Turvealan yritysten sijaan JTF:n hyödynsaajina näyttäytyvät alueet, *”isot voimalaitostuimijat”* ja *”konsulttiyhtiöt”*, *”mikkä oli ensimmäisinä päällepäsmäreinä ottamassa näitä tukieuroja”*, vaikka *”lähtökohteisesti täytyy lähteä siitä, että niitä kaikista heikoimpia autetaan ensimmäisenä elikeä niitä varsinaisia turvetuottajia”*. Alalla toimiville onkin jäänyt epäselväksi, *”mihin sää pystyt käyttämään niitä rahoja mitä sieltä olis mahdollisesti tulossa”*. *”Jos nämä rasvanäpit... onko ne niinku ajatellu niitä, että niistä tulis merkonomeja sitten jatkossa?”* Tätä kirjoitettaessa keväätalvella 2023 ainoa hyödynnettävissä ollut tukimekanismi oli ollut *”hävitystuki”* eli romutuspalkkio, joka joillekin alan toimijoille oli *”ainut mahdollisuus”* että *”100–200 tubannen”* euron arvoisista tuotantokoneista saa edes jotakin. Muutoin vain turvetuotantoon soveltuvat koneet eivät olisi olleet *”mittään muuta ku romutavaraa”*.

Turvealalla toimivien näkökulmasta yksi keskeisimmistä konkreettisista siirtymätoimien epäonnistumisista asettuu oikeudenmukaisen siirtymän rahaston ehtojen ja suomalaisen turvetuotannon yrittäjäarakenteen polttopisteeseen. Tähän tutkimukseen osallistuneista jokainen turvealan toimija nosti esille omistamiinsa tuotantoalueisiin tehdyt investoinnit ja toiveen saada korvauksia soihin tehdyistä investoinneista. Turvesuon tuotantokäyttöön ottamiseen liittyvä luvitus ja suon tuotantokäyttöön muokkaaminen ovat pitkäjänteisiä prosesseja, joihin kuluu helposti *”pari vuotta vaikkeä kuin koitat tehdä äkkiiä”* ja *”satojatuhansia euroja rahaa”*. Senkin jälkeen *”menee pari vuotta ennen kuin sieltä alkaa energiaa tulla”*, joiden aikana *”kulut saa katettua”* tai *”voi jäähä miinuksellekin”*. Vastaavasti suoalueiden voi alueesta riippuen odottaa olevan turvetuotantokäytössä *”15–25 vuotta”*. Käytännössä turvesiirtymäpäätöksen seurauksena monet suot poistuvat tuotannosta tuotantopotentiaalilin näkökulmasta keskeneräisenä, ja *”ku ne investoinnit on tehty ja siellä on vielä puolitoista metriä turvetta nostamatta, sille pitäs löytyä sille käyttämättömälle turvealalle”*; etenkin, kun *”rahaa mennee vielä siihenki, ku pitää tehdä jälkiseurantaa, kaks vuotta ainakin, vaikkeä lopettas tänä päivänä”*. Siinä missä monien alan toimijoiden toiveissa olisi *”saaba ihan kunnan korvaus niistä mikä on investoitu tuohon alueisiin”*, *”muutama tuhat euroa hehtaarilta”*, *”poliitikot ilimottaa että siitä ei makseta teille euroakaan, tää oikeudenmukainen siirtymä on sitä ettei makseta teille mittään”*. *”Te ette saa niinkö yhtään mittään, äläkää ees yrittäkö kysellä”*.

Turvetuotannosta luopumisen aiheuttamat menetykset eivät kuitenkaan rajoitu sen aiheuttamiin taloudellisiin tappioihin, joista osa tulee jäämään siirtymäprosessissa kompensoimatta. Turvealan työssä itsessään on läsnä tekijöitä, jotka turvetuottajat kokevat itselleen mielekkäiksi ja merkityksellisiksi ja joita sellaisenaan ei välttämättä löydy muusta, turvealan työn tilalle mahdollisesti myöhemmin syntyvästä työstä. Tekijöidensä näkökulmasta turvetuotanto on haastava, mielekäs ja *”äärettömän vaikea laji”*, joka on monelle ollut kiinteä osa elämää *”pikkupojasta asti”*. Työpäivät ovat pitkiä ja vaihtelevia. Aamuisin turvesuolle herätessäni näin ikkunasta vierailuni isännän olevan jo valmistelemassa koneitaan päivän työhön, ja iltaisin muistuinpanoja puhtaaksi kirjoittaessani näin koneiden

säättämisen ja korjaamisen jatkuvan vielä pitkälle iltaan. Palaturvetta suosta nostavan traktorin kuljettaja ajaa samaa tuotantoaluetta päästä päähän kilometrin tuntivauhdilla koko kahdentoista tunnin työpäivänsä; kahden-kolmen tunnin edestakaisia reissuja palaturpeen viemiseksi lämpölaitokselle ajaa yhdessä työpäivässä neljäkin. Toisteista työtä katkovat yllättävät tilanteet, joihin ei ole valmista ratkaisua. Vesienkäsittelyä varten ojaan tarvittava puomi rakentuu omin käsin tarpeista, joita kotitalalta sattuu löytymään, ja traktorin bensatankkiin tulleeeseen reikään keksitään kyllä korjauskeino itse, ettei koneen tarvitse odotella varaosia pihassa viikkokausia. Työn vaatima tietotaito onkin usein ruumiillista ja sanatonta: ympäristöä ”*pittää osata lukiä*” monilla aisteilla (vrt. Aromaa & Tiili 2014; McGrath ja McGonagle 2016, 317). Kokenut kuljettaja tuntee, mistä kohtaa painavaa konetta on kevään jäljiltä upottavan märän suon laitamilla mahdollista ajaa: ”*pittää koko ajan mieltä, että miten pääset tästä menemään*”. Kokenut turvetuottaja määrittää korvakuulolta, onko turpeen kosteusprosentti oikea seuraavaan työvaiheeseen siirtymiseen vain sen perusteella, miltä ilmaan heitetty palaturvekokkare *kuulostaa* laskeutuessaan suon pintaan.

Turvetta työkseen nostaville tärkeää työssä on työn vaihtelevuuden ja haastavuuden lisäksi myös itse suo ympäristönä. Yhtäältä tuotannossa olevassa turvesuossa näkyy selvästi oman raskaan työn jälki: ennen tuotantoa suolta on täytynyt raivata kaikki kivet, kannot ja juurakot. Toisaalta suo – turpeennoston tarpeisiin muokattunakin – tarjoaa siellä työtä tekeville kokemuksen luonnossa olemisesta ja toimimisesta; ”*luonnonvoimien kanssa tekemisessä*” olemisesta. Vierailuni isäntä osoittaa minulle turvesuolla eläin- ja kasvilajin toisensa jälkeen: ojen laidoilla kasvavat kihokit, tuuliselle suolle hytysiltä turvaan kerääntyvät porot, keltavästäräkit ja kaivinkoneen pellin alle rakennetun pikkulinnun pesän. Kiinnitän huomiota turvesuon tuoksuun, ääniin ja sen pehmeän joustavaan tuntumaan jalkojen alla ja yritän tavoittaa edes jotakin siitä, mikä turvesuossa saa sen näyttäytymään turvetta tuottavien puheissa erityisenä paikkana ja merkityksellisenä luontokokemuksena.

Työn itsensä ja sen tekemisen ympäristön lisäksi turvetyöstä tekee mielekkään sen yhteisöllisyys: ”*siellä ei oo koskaan yksistään*”, vaikka työtä saattaakin tehdä välillä yksin. Turvesuolla ketään ei ”*pojitella*”, vaan työtä tehdään tasavertaisina, ja turvetyöt tarjoavatkin mahdollisuuksia menestyä heikosti koulussa menestyneille ”*väläinputoajillekin*”. Työn ympärille kiertyvä yhteisöllisyys ulottuu myös turvetyötä tekeviä laajemmalle, kun tarinoita turvetöissä tapahtuneista sattumuksista kerrotaan uudelleen ”*satoja kertoja*” kotien ruokapöydissä, työ- ja kaveriporukoissa, talvisin koulussa ja kylillä – ja tutkijallekin. ”*Se on vähän semmosta hillabulluutta*”: turvetuotanto kiehtoo, haastaa, palkitsee ja koukuttaa tekijänsä tavoilla, joita elinkeinoa ja sen harjoittamisen ympäristöjä ja käytäntöjä tuntemattoman on hankala tavoittaa.

Monella tasolla henkilökohtaisesti tärkeän elinkeinon harjoittamisen lisäksi myös siitä luopumista koskevissa päätöksissä on läsnä ”*vahana inhimillinen puoli*”. Tämä pätee erityisesti silloin, kun ”*ku ei ole toimintaa minkään ison yrityksen leivissä*” ja elinkeinotoiminnan lopetuspäätös olosuhteiden pakosta ”*mennee yksilötasolle*”. Etenkin konkurssitilanteissa ”*osalla yrittäjistä ottaa niin kunnian päälle että nehan on lopettaneet päivänsä*”. Toisaalta turvetuotannosta elantonsa saaneet ovat usein ”*kovasisuisia*”, ”*sitkeitä*” ja ihmistyyppeinä ”*selviytyjiä*”: helppoa työtä ja elämää kaipaavat ”*ei ne olis alunperinkään lähteneet, ne olis valinnu jonkun muun toimialan ku turvetuotannon*”. Kansallisen turvesiirtymän ennakoimattomissa pyörteissä toisilla on ”*aina sitä jotain virityksiä mielessä*”; toiset menevät ”*tässä virran mukana*” kohti eläkeikää. ”*On se turve meille antanu, tälläki betkellä kaikkei on hyvin*”.

Suomalaisen turvesiirtymän tilannekuvaa on muuttanut ratkaisevasti Venäjän Ukrainassa aloittama hyökkäyssota. Lisääntynyt energiaturpeen kysyntä on heijastunut turvealan toimijoiden arjessa muuttamalla tilannetta ”*positiivisempaan suuntaan [...] mutta en tiedä pitkäänkö tuota kestää*”. Ennen sotaa moni turvealan toimijoista oli varautunut jo siihen, että ”*on pakko vähentää*” ja sovittaa tuotantoa asiakkaiden tarpeisiin: ”*tämä sama keskustelu on käyty monessa muussakin talossa, missä on turveyrittäjiä: että miten tästä mennään eteenpäin, että*

mihin riittää rahat”. Venäjän hyökättyä Ukrainaan jo tuotantoaan vähentämään valmistautuneeseen yrittäjään otettiin yhteyttä, että ”*unoha kaikki keskustelut mitä me käytiin viimeksi*”. Ennakoidun energiakriisin alla turveyrittäjille asiakkailta iltaisinkin tulleet huolestuneet puhelut kertoivat tuottajille ”*siitä, että on sitä bättää muualla ku meillä*”. Väliaikaisesti lisääntyneestä kysynnästä huolimatta tulevaisuus näyttyy epävarmana, kun ”*politiikat pelaa kaksilla korteilla*”: ”*tuntuu inhattavalta*”, että toisella kädellä turpeesta ollaan luopumassa ja ”*toisella pidetään pikkusormen ympärillä*”, ”*toisella käjellä tubotaan ja toisella sanotaan että koittakaa päästä mahdollisimman isolla joukolla suolle*”.

Venäjän Ukrainassa käymä hyökkäyssota onkin konkretisoitunut myös turvesiirtymän energiasektorille aiheuttamat haasteet. Turpeen vähenevää energiakäyttöä oli korvattu ensisijaisesti puun poltolla, mutta tilanteessa, jossa ”*Venäjältä ei tuu yhtään kalikkead*”, ”*sähkö kallistuu*” ja ”*Kemin uus sellutehas valmistuu*” ja on vain ”*määrän verran sitä puuta käytettävissä*”, ”*ei se oo niinkään sanottua, että lämpöä riittää*”. Energijärjestelmän näkökulmasta on ”*mabottomuus korvata turve yksistään metästä*”, eikä ”*se polttaminen oo missään ongelmatonta*”, joten ”*millä sitä lämpöä hierotaan?*” Lisäksi ongelmia turve-energian saatavuudelle voi aiheuttaa osaavan työvoiman puute: ”*ne jokka tästä turvehommasta lähtee pois [...]; yhtään yrittäjää en tiää, mikä ois tullu takasi?*”.

”Jos tai kun se nyt sitte alasajo jatkuu ja työvoima häipyä ja koneita romutetaan, ei sitä niin äkkiä ylös ajeta tätä toimintaa, jos tulis todellinen tarve, että turvetta tarvittais, ja voi tulla tarve vielä.”

Vaikuttaisikin siltä, että vaikka Ukrainan sodan seurauksena turvealalla ”*yleiskuva on sinne alas päin, [...] tämmöset muut tekijät tekee sitten että tämä siirtymä pidetty, ku käytännön elämä sanelee sen ettei sitä noin vain seinään lopeteta*”, ”*mutta sehän ei niinku [...] pelasta ainakaan kaikkia näitä pientuottajia*”. Menee silti aikaa, ”*ennenku ollaan siinä pisteessä, että kaikki Lapin pikkulämpölaitokset toimii jollaki muullakin ku turpeella – mennee aikaa*”.

Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä artikkelissa olen tarkastellut suomalaisen turvealan oikeudenmukaista siirtymää sellaisena kuin pohjoissuomalaiset turvealan pienyrittäjät ovat sen omassa työssään ja arjessaan kokeneet. Siirtymäpoliittisten toimenpiteiden koettujen vaikutusten tunnistaminen edellyttää tutkimuksellisia työkaluja, joiden avulla on mahdollista lähestyä siirtymätilanteita, niiden sisältöjä ja niiden puitteissa koettuja menetyksiä tilanelähtöisesti ja siirtymän vaikutusten kirjoa ennalta määrittelemättä. Energiamaiseman ja tilanneanalyysin viitekehiksestä ammentaneessa tarkastelussa turve-elinkeino on näyttänyt monitahoisesti harjoittajansa ympäristöön ja ympäröivään yhteiskuntaan kiinnittävänä (elinkeino-) toimintana, johon kohdistuneet muutokset ovat muuttaneet turvealan toimijoiden työn ja toimeentulon edellytyksen lisäksi elinkeinonharjoittajien suhdetta itseensä, työhönsä ja suomalaiseen poliittiseen järjestelmään ja kansalaisyhteiskuntaan. Epäonnistumiset siirtymän tarpeen perustelussa ja sen käytännön keinojen valinnassa ja ajoituksessa ovat aiheuttaneet alalla toimivissa katkeruutta ja epäluottamusta, jonka vaikutukset oman tulevaisuuden ja elinkeinotoiminnan suunnitteluun voivat olla kauaskantoisia.

Oikeudenmukaisten energiasiirtymien keskeisinä kriteereinä on pidetty johdonmukaisia ja selkeitä poliittisia linjauksia, riittävää aikajännettä, asianmukaisia ja oikein kohdennettuja korvauksia sekä asianomaisten osallistamista prosessin suunnitteluun ja toimeenpanoon (Leinonen ym. 2020, 27–30). Oikeudenmukaisuutta koskevan käsitteellisen keskustelun näkökulmasta distributiivisen, proseduraalisen, tunnustavan ja restoratiivisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet kietoutuvat näihin kriteereihin. Pohjoissuomalaisten turveyrittäjien siirtymäkokemuksista on mahdollista tunnistaa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia kaikilla oikeudenmukaisuuden osa-alueilla. Kokemukset siirtymätoimien hyötyjen ja haittojen epätasaisesta jakautumisesta heijastelevat distributiivista epäoikeudenmukaisuutta,

ja siirtymäprosessin ennakoimattomuus ja kuulluksi tulemisen kokemusten puute puolestaan kertovat proseduraalisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Koettujen menetysten tunnistamatta, tunnustamatta ja korvaamatta jääminen taas ovat tunnustavan ja restoratiivisen epäoikeudenmukaisuuden kokemusten ytimessä.

Koetun oikeudenmukaisuuden näkökulmasta turvealan toimijoiden kärsimien erilaisten menetysten tunnistaminen ja käsittely ovat keskeisiä oikeudenmukaisuuden toteutumisen edellytyksiä. Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän kontekstissa merkittävistä tunnistamatta ja siten hyvittämättä jäävistä kouriintuntuvista menetyksistä kenties keskeisimmät liittyvät suomalaisen turvetuotannon yrittäjävetoisuuteen. Euroopan unionille yhteisen oikeudenmukaisen siirtymän rahaston tukia ei sen ehtojen puitteissa ole mahdollista maksaa suoraan yrityksille, vaikka turvetuotannossa toimiville yrittäjille alaan jo tehtyjen investointien vuoksi koituneiden tappioiden korvaaminen olisi juuri ensiarvoisen tärkeää. Taloudellisista menetyksistään turvealan toimijat nostavat esiin tarpeettomaksi jäävän tuotantokaluston rinnalla erityisesti tuotantoalueisiin jo tehdyt investoinnit ja toiveen niiden edes osittaiseksi kompensoimiseksi. Uusia turvetuotantoalueita on Suomessa otettu käyttöön aivan viime vuosiin saakka ajatuksella, että ne olisivat turvetuotannossa jopa pari vuosikymmentä. Käytännössä muuttuneen poliittisen ja markkinaympäristön vuoksi monet tuotantoalueista jäävät elinkeinotoiminnan näkökulmasta ”kesken” ja niihin ostajan tarpeita silmällä pitäen tehdyt investoinnit siten yrittäjän tappiona kannettavaksi.

Taloudellisia menetyksiä implisiittisemmin läsnä ovat turve-elinkeinon harjoittamiseen itseensä toimintana liittyvät menetykset. Turvetuotannon merkitykset tekijöilleen heijastuvat palavan innostuneessa ja intohimoisessa tavassa, jolla alan yrittäjät työstään, työn tekijöistä, työn tekemisen ympäristöistä ja kaikesta työssä vuosien aikana sattuneesta kertovat. Turvetuotanto on tekijöilleen taloudellisen toimeentulon lähteen lisäksi haasteiden, onnistumisten, vaihtelun, luontoyhteyden, yhteisöllisyyden, merkityksellisyyden ja kuulumisen lähde. ”Viheliäisten ongelmien” palautuessa yhtäältä viime kädessä työhön ja sen arkiseen tekemiseen (vrt. McGrath & McGonagle 2016) on keskeistä hahmotella työllisyyspoliittisia siirtymän tukitoimenpiteitä lähtökohdista, jotka huomioivat elinkeinot osana harjoittajiensa laajempaa kokemusta maailmasta, itsestään ja olemisestaan merkityksellisenä osana yhteisöä.

Ilman Venäjän Ukrainassa aloittamaa sotaa suomalainen teollisen mittakaavan turvetuotanto olisi todennäköisesti päättynyt kesän 2022 jälkeen Neovan vetäytyessä energiaturpeen tuotannosta, joskin pohjoissuomalaisille lämpö- ja teollisuuslaitoksille turvetta tuottavien yrittäjien tulevaisuudennäkymiä olisivatkin edelleen määrittäneet paikallisten asiakkaiden tarpeet. Ukrainan sodan aiheuttamat huolet energian saatavuudesta ja hinnasta ovat kuitenkin heijastuneet myös pohjoisten turvealan toimijoiden arkeen. Samanaikaiset vaatimukset luopua turvetuotannosta mutta kuitenkin tuottaa turvetta valtion väliaikaisiin huoltovarmuustarpeisiin herättävät epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia etenkin, kun ne yhdistyvät viralliseen puhetapaan käynnissä olevan siirtymän oikeudenmukaisuudesta. Edes hieman oikeudenmukaisempi siirtymä olisi (ollut) saavutettavissa poliittisessa prosessissa tehdyt virheet myöntämällä ja niitä pahoittelemalla.

Samaan aikaan kun kansalliset siirtymät kohti vähähiilisempää energiatuotantoa ja yhteiskuntia ovat välttämättömiä, asetuttav oikeudenmukaisuuden usein lähtökohtaisesti yhteismitattomat ulottuvuudet niissä helposti vastakkain. Niin hyötyjen ja haittojen jakautumisen, osallistumisen ja osallistamisen kuin kompensatioiden näkökulmasta tarkastelun taso ja aikajänne vaikuttavat väistämättä siihen, millaisena oikeudenmukaisuus näyttäytyy, kenen kokemuksille annetaan painoarvoa ja miten oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi tulisi toimia. Oikeudenmukaisuuden subjektiivinen kokemus ei ole oikeudenmukaisuuden toteutumisen objektiivinen indikaattori (Vainio ym. 2023, 2), joten kenelle jää valta määrittellä oikeudenmukaisuus? Onko suomalaisten saati alueellisten turvetuottajien kokemalla epäoikeudenmukaisuudella merkitystä ja jos on, niin miksi ja kenelle? Entä miten suomalaisten turvealan toimijoiden epäoikeudenmukaisuuden kokemukset tulisi suhteuttaa paikallisiin

ympäristö- tai maailmanlaajuisiin ilmastokysymyksiin, joista etenkin jälkimmäiseen turpeen energiakäytöstä luopumisella on pyritty vastaamaan?

Asetelma on hankala ja ristiriitainen turvealan tutkijallekin: pohjoissuomalaisten turvetuottajien epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ja henkilökohtaiset menetykset ovat todellisia, mutta niin on myös vahva tieteellinen näyttö kiireellisten ilmastotoimien tarpeesta. Tutkimustilanteissa kuuntelin turvetuottajia paitsi tutkijana, joka saa tutkittavilta vastauksia asettamiinsa tutkimuskysymyksiin, myös ihmisenä, joka kuuntelee toisten kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta, epävarmuudesta ja menetyksestä. Tutkimukseen osallistuneiden kokemukset herättävät minussa myötätuntoa, surua ja turhautumista poliittisen järjestelmän epäonnistumisia kohtaan (vrt. Suopajarvi ym. 2019). Toisaalta kohtaamia tutkimukseen osallistuneiden kanssa teki tunnetasolla kevyemmäksi tieto siitä, että heidän taloudellinen toimeentulonsa ja selviytymisensä oli turvattu ainakin lähitulevaisuudessa. En joutunut kohtaamaan enkä kantamaan kenenkään huolta työn tai kodin menettämisestä, työttömyydestä, alkoholismista, mielenterveysongelmista tai itsemurha-aikeista, joita kaikkia taannoisen kyselytutkimuksemme osallistujat nostivat toistuvasti esiin (vrt. Lempinen & Vainio 2022, 158).

Voi hyvin kysyä, miksi valtion ylipäänsä tulisi korvata yritystoiminnan päättymisestä mahdollisesti koituvia taloudellisia tappioita etenkin alueilla, joiden elinkeinorakenteessa turvetuotannolla ei ole merkittävää roolia, vaan yritystoiminnan päättymisen vaikutukset kohdistuvat ensisijaisesti yksityishenkilöihin. Turvetuotanto elinkeinona on kuitenkin syntynyt valtion tarpeisiin ja sen harjoittamisen edellytyksiä on pitkään turvannut sen asema valtion erityissuojeluksessa esimerkiksi vero-ohjauksen kautta. Vastaavasti nyt edellytykset sen menestyksekkääksi harjoittamiseksi ovat heikentyneet valtion kansallisten ja kansainvälisepoliittisten sitoumusten myötä. Toisaalta turvealan siirtymää ei ole hedelmällistä tarkastella kansalliserityisenä yksittäistapauksena vaan ennemminkin tiettyyn sosio-kulttuuris-taloudelliseen kontekstiin paikantuvana esimerkkitapauksena ilmastonmuutoksen ja planeetan kantokyvyn rajojen sanelemista tulevista luonnonvara- ja elinkeinosiirtymistä. Epäonnistuneina ja epäoikeudenmukaisina koetut siirtymäpoliittiset linjaukset heikentävät luottamusta yhteisiin pelisääntöihin ja omiin vaikuttamisen mahdollisuuksiin myös omaa elinkeinotoimintaa laajemmin. Epäoikeudenmukaisuuden ja sattumanvaraisuuden kokemukset vahingoittavat siirtymätoimenpiteiden kohteena olevien ihmisten suhdetta itseensä, työhönsä ja viime kädessä poliittiseen järjestelmään ja ympäröivään yhteiskuntaan. Ilmasto- ja ympäristöpolitiikan henkilökohtaisen ja yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden vaarantuessa vaarantuu myös niiden päämäärien tavoittaminen, joita siirtymäpoliittisilla toimenpiteillä on haluttu saavuttaa.

Kiitokset

Artikkeli pohjautuu Maj ja Tor Nesslingin säätiön (hankenumero 202000005) sekä Jenny ja Antti Wihurin rahaston (hankenumero 00190203) apurahakausien aikana tehtyyn tutkimustyöhön.

Liite

Artikkelin verkkoversiossa (<https://doi.org/10.30663/ay.129036>) on liitteenä turvetuottajan tilannekartta.

Lähteet

- AFRY (2020) Selvitys turpeen energiakäytön kehityksestä Suomessa. Raportti työ- ja elinkeinoministeriölle 8/2020. <https://afry.com/sites/default/files/2020-08/tem_turpeen_kayton_analyysi_loppuraportti_0.pdf>.
- Albrecht, E. (2018) *Peatland politics in Finland: Local movements, deliberative governance and arguments*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 177. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2876-4>
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, Minnesota University Press.
- Aromaa, J. & Tiili, M. (2014) Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 258–283. Ethnos ry, Helsinki.
- Banerjee, A. & Schuitema, G. (2022) How just are just transition plans? Perceptions of decarbonisation and low-carbon energy transitions among peat workers in Ireland. *Energy Research & Social Science* 88. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102616>
- Bell, S.E. & York, R. (2010) Community Economic Identity: The Coal Industry and Ideology Construction in West Virginia. *Rural Sociology* 75(1) 113–143. <https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.2009.00004.x>
- Carley, S., Evans, T.P. & Koniskya, D.M. (2018) Adaptation, culture, and the energy transition in American coal country. *Energy Research & Social Science* 37 133–139. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.10.007>
- Cha, J.M. (2020) A just transition for whom? Politics, contestation, and social identity in the disruption of coal in the Powder River Basin. *Energy Research & Social Science* 69 101657. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101657>
- Clarke, A. (2003) Situational Analyses: Grounded Theory Mapping After the Postmodern Turn. *Symbolic Interaction* 26(4) 553–576. <https://doi.org/10.1525/si.2003.26.4.553>
- Clarke, A. (2005) *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn*. Sage, Thousand Oaks.
- Clarke, A., Friese, C. & Washburn, R. (2015) Introduction to situational analysis. Teoksessa Clarke, A., Friese, C. & Washburn, R. (toim.) *Situational Analysis in Practice: Mapping Research with Grounded Theory* 11–75. Left Coast Press, Walnut Creek.
- Crowe, J. & Li, R. (2020) Is the just transition socially accepted? Energy history, place, and support for coal and solar in Illinois, Texas, and Vermont. *Energy Research & Social Science* 59 101309. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101309>
- Della Bosca, H. & Gillespie, J. (2018) The coal story: Generational coal mining communities and strategies of energy transition in Australia. *Energy Policy* 120 734–740. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.04.032>
- Euroopan komissio (2019) Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_fi>.
- Ey, M. & Sherval, M. (2016) Exploring the minescape: Engaging with the complexity of the extractive sector. *Area* 48(2) 129–155. <https://doi.org/10.1111/area.12245>
- Fingerroos, O. & Jouhki, J. (2014) Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: Metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkitapauksia. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 79–107. Ethnos ry, Helsinki.
- Fitzgerald, J. (2012) The messy politics of ”clean coal”: The shaping of a contested term in Appalachia’s energy debate. *Organization & Environment* 25 437–451. <https://doi.org/10.1177/1086026612466091>
- Flood, K., Mahon, M. & McDonagh, J. (2021) Assigning value to cultural ecosystem services: The significance of memory and imagination in the conservation of Irish peatlands. *Ecosystem Services* 50 101326. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2021.101326>
- Golubchikov, O. & O’Sullivan, K. (2020) Energy periphery: Uneven development and the precarious geographies of low-carbon transition. *Energy and Buildings* 211 109818. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2020.109818>
- Haarstad, H. & Wanvik, T.I. (2017) Carbonscapes and beyond: Conceptualizing the instability of oil landscapes. *Progress in Human Geography* 41(4) 432–450. <https://doi.org/10.1177/0309132516648007>
- Hannula, E. (2020) Sitra SLL:n äänitorvena turvetta vastaan. Maaseudun tulevaisuus 22.8.2020 <<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/miilipide/4ab11740-bd70-5694-a49d-3f58fec5045b>>. 23.6.2021.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2014) Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 6–31. Ethnos ry, Helsinki.
- Jananoff, S. (2018) Just transitions: A humble approach to global energy futures. *Energy Research & Social Science* 35 11–14. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.11.025>
- Jenkins, K., McCauley, D., Heffron, R., Stephan, H. & Rehner, R. (2016) Energy justice: A conceptual review. *Energy Research & Social Science* 11 174–182. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.10.004>
- Kaisti, H. & Kähkönen, M. (2012) Actors, interests and forces shaping the energyscape of the Mekong Region. *Forum for Development Studies* 39(2) 147–158. <https://doi.org/10.1080/08039410.2012.680250>

- Kivimaa, P., Huttunen, S., Lähtenmäki-Uutela, A., Heikkinen, M., Juhola, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Lund, P., Näkkäläjärvi, K. & Vainio, A. (2021) Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida Suomen ilmastopoliitikassa? Suomen ilmastopaneelin julkaisuja 2/2021. <<https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/06/ilmastopaneelin-julkaisuja-2-2021-kuinka-oikeudenmukaisuus-voidaan-huomioida-ilmastopoliitikassa.pdf>>.
- Kontinen, E., Salo, M. & Möttönen, S. (2018) Turvetuotannon sosiaalisen toimiluvan menetys Saarijärven reitillä. *Alue ja Ympäristö* 47(1) 62–78. <https://doi.org/10.30663/ay.60607>
- Korhonen, T., Hirvonen, P., Rämet, J. & Karjalainen, S. (2021) Turvetyöryhmän loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:24. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163045/TEM_2021_24.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Korjonen-Kuusipuro, K. (2018) Antropologia ja energia: Soveltava näkökulma energiakäyttötymisen tutkimuksessa. Teoksessa Hämeenaho, P., Suopajarvi, T. & Ylipulli, J. (toim.) *Soveltava kulttuurintutkimus* 279–298. Juvenes, Tampere.
- Laasasenaho, K., Palomäki, A. & Lauhanen, R. (2022) A just transition from the perspective of Finnish peat entrepreneurs. *Mires and Peat* 28. <https://dx.doi.org/10.19189/MaP2022.OMB.557>
- Latvala-Harvilahti, P. (2022) Kohtaamispaikkana suo: Suotaide kulttuuriperintö- ja luontoarvojen yhdistäjänä. *Terra* 134(2) 83–97. <https://doi.org/10.30677/terra.112015>
- Laurén, K. (2022) Suo karnevalistisena tilana. *Terra* 134(2) 99–112. <https://doi.org/10.30677/terra.112016>
- Laurén, K., Kaukio, V. & Latvala-Harvilahti, P. (2022) Soiden muuttuvan kulttuuriperinnön jäljillä. *Terra* 134(2). <https://doi.org/10.30677/terra.116743>
- Leinonen, T., Haanperä, O., Kohi, A., Landström, M., Hietaniemi, T. & Tynkkynen, O. (2020) Turpeen käytöstä luopuminen – Keinoja Suomelle reilun siirtymän tukemiseen. Sitra työpäpaperi 2020. <<https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/06/turpeen-kaytosta-luopuminen.pdf>>
- Lempinen, H. (2018) At the margins of the Barents energyscape. *Barents Studies* 5(1) 13–35. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201810091376>
- Lempinen, H. (2019a) ”Barely surviving on a pile of gold”: Arguing for the case of peat energy in 2010s Finland. *Energy Policy* 128 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.12.041>
- Lempinen, H. (2019b) *Arctic Energy and Social Sustainability*. Palgrave, Cham.
- Lempinen, H. (2022) Suomalainen turvesuo on keskellä maailman muutosta. *Alue ja Ympäristö* 51(1) 200–202. <https://doi.org/10.30663/ay.115336>
- Lempinen, H. & Vainio, A. (2022) ”Selviääkö tästä mitenkään?": Turpeesta elantonsa saavien kokemukset suomalaisen turvepolitiikan oikeudenmukaisesta siirtymästä. *Terra* 134(3) 149–167. <https://doi.org/10.30677/terra.113497>
- Lång, K., Aro, L., Assmuth, A., Haltia, E., Hellsten, S., Larmola, T., Lempinen, H., Lindfors, L., Lohila, A., Miettinen, A., Minkkinen, K., Nieminen, M., Ollikainen, M., Ojanen, P., Sarkkola, S., Sorvali, J., Seppälä, J., Tolvanen, A., Vainio, A., Wall, A. & Vesala, T. (2022) Turvemaiden käytön vaihtoehdot hiilineutraalissa Suomessa. Suomen ilmastopaneelin raportteja 2/2022. <https://doi.org/10.31885/9789527457115>
- MacCauley, D. & Heffron, R. (2018) Just transition: Integrating climate, energy and environmental justice. *Energy Policy* 119 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.04.014>
- McGrath, M. & McGonagle, H. (2016) Exploring ‘wicked problems’ from an occupational perspective: The case of turf cutting in rural Ireland. *Journal of Occupational Science* 23(3) 308–320 <https://doi.org/10.1080/14427591.2016.1169437>
- Möttönen, S., Salo, M., Litmanen, T. & Kontinen, E. (2023) Ympäristönsuojelulaki vuottaa: turvekiista tunnustuskamppailuna. *Alue ja Ympäristö* 52(1) 77–96. <https://doi.org/10.30663/ay.115243>
- O’Connor, M. & Gearey, B. (2020) ‘Black butter melting and opening underfoot’: the ‘peat harvest’ in Irish literature and culture. *Green Letters: Studies in Ecocriticism* 24(4) 381–390. <https://doi.org/10.1080/14688417.2021.1878049>
- Onali, A. (2022) Valtionyhtiö Neova aloittaa turpeenoston uudelleen Venäjän aloittaman sodan takia – ”Jos tilanne olisi tullut vastaan parin vuoden päästä, olisimme olleet pulassa”. Helsingin Sanomat 9.3.2022 <<https://www.hs.fi/talous/art-2000008670072.html>>. 10.3.2023.
- Pettersson, S., Hallikainen, V., Naskali, A., Rovannerä, S. & Tuulentie, S. (2017) Ympäristökonfliktit Suomessa: mistä on kiistely ja miksi? *Terra* 129(2) 87–107. <<https://terra.journal.fi/article/view/107174>>.
- Renou-Wilson, F., Bolger, T., Bullock, C., Convery, F., Curry, J., Ward, S., Wilson, D. & Mülle, C. (2011) BOGLAND: Sustainable Management of Peatlands in Ireland. Ireland’s Environmental Protection Agency. <https://www.epa.ie/publications/research/land-use-soils-and-transport/STRIVE_75_web_SC.pdf>.
- Rohu, J. (2022) *Sustainable Bogs: Challenges in Transition*. Trinity College Dublin, School of Natural Sciences, Geography, 2022. <<http://hdl.handle.net/2262/101514>>.
- Ruuskanen, E. (2010) *Suosta voimaa ja lämpöä: Turve Suomen energiapolitiikassa 1940–2010*. Vapo Oy, Jyväskylä.
- Salazar Pérez, M. & Cannella, G.S. (2013) Situational analysis as an avenue for critical qualitative research: Mapping post-Katrina New Orleans. *Qualitative Inquiry* 19(7) 505–517. <https://doi.org/10.1177/107780041348951>

- Sayan, R.C. (2019) Exploring place-based approaches and energy justice: Ecology, social movements, and hydropower in Turkey. *Energy Research & Social Science* 57 101234. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101234>
- Soimakallio, S., Sankelo, P., Kopsakangas-Savolainen, M., Sederholm, C., Auvinen, K., Heinonen, T., Johansson, A., Judi, J., Karhinen, S., Lehtoranta, S., Räsänen, S. & Savolainen, H. (2020) Turpeen rooli ja sen käytöstä luopumisen vaikutukset Suomessa. Tekninen raportti. Sitra 2020. <<https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/06/turpeen-rooli-ja-sen-kaytosta-luopumisen-vaikutukset-suomessa-tekninen-raportti.pdf>>.
- Sovacool, B., Barnacle, M.L., Smith, A. & Brisbois, M.C. (2022) Towards improved solar energy justice: Exploring the complex inequities of household adoption of photovoltaic panels. *Energy Policy* 164 112868. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112868>
- Sovacool, B., Martiskainen, M., Hook, A. & Baker, L. (2019) Decarbonization and its discontents: a critical energy justice perspective on four lowcarbon transitions. *Climatic Change* 155 581–619. <https://doi.org/10.1007/s10584-019-02521-7>
- Suopajärvi, T., Koskinen-Koivisto, E., Korjonen-Kuusipuro, K., Hytönen, K-M. & Hämeenaho, P. (2019) Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* 2/2019 42–67. <https://doi.org/10.30666/elore.77809>
- Stirling, A. (2014) Transforming power: Social science and the politics of energy choices. *Energy Research & Social Science* 1 83–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2014.02.001>
- Strauss, S., Rupp, S. & Love, T. (2013) Powerlines: Cultures of energy in the twenty-first century. Teoksessa Strauss, S., Rupp, S. & Love, T. (toim.) *Cultures of Energy: Power, Practices and Technologies* 10–38. Left Coast Press, Walnut Creek.
- Tanskanen, M. (2000) *Näkyvän takana: Tutkimus metsäojitetun suomalaisen kulttuurisuudesta*. Väitöskirja, Joensuun yliopisto, maantieteen laitos.
- TEM (2022) Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027: EU:n alue- ja rakennepoliittikan ohjelma. Ohjelma-asiakirjan muutosehdotus / Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) osuudet. Työ- ja elinkeinoministeriö. <<https://tem.fi/delegate/file/111564>>.
- Tennberg, M. & Vola, J. (2014) Myrskyjä ei voi hallita: Haavoittuvuuden poliittinen talous. *Alue ja Ympäristö* 43(1) 73–84. <<https://aluejymparisto.journal.fi/article/view/64806>>.
- Tilastokeskus (2023) Energian kokonaiskulutus energialähteittäin. <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_ehk/statfin_ehk_pxt_12vq.px/table/tableViewLayout1>.
- UNFCCC (2015) United Nations Framework Convention on Climate Change. The Paris Agreement. <https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf>.
- Vainio, A., Käyhkö, J., Loivaranta, T., Lundberg, P. & Honkanen, O. (2023) Kansalaisten kokemukset Suomen ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuudesta. Suomen Ilmastopaneelin raportti 2/2023. <<https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2023/03/Ilmastopaneelin-raportti-2-2023-kansalaisten-kokemukset-suomen-ilmastopolitiikan-oikeudenmukaisuudesta.pdf>>.
- Valonen, M., Huovari, J., Sajeva, M. & Alimov, N. (2021) Turvetoimialan vaikutukset talouteen ovat suurimmat paikallisella tasolla. PITT Policy Brief 1/2021. <https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/media/turvetoimiala_policybrief_012021.pdf>.
- Valtioneuvosto (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- Westrén-Doll, J. (2021) Suomen turvejähti lopettaa energiaturpeen tuotannon, käyttö romahtaa koko maassa. Helsingin Sanomat 1.12.2021. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000008441212.html>>. 2.2.2023.
- Whalley Hammell, K.R. (2014) Belonging, occupation, and human well-being: An exploration. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 81(1) 39–50. <https://doi.org/10.1177/0008417413520489>
- Williams, S. & Doyon, A. (2019) Justice in energy transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31 144–153. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2018.12.001>